

манипулювання, іноді вони відчувають себе дезорієнтованими, спустошеними, часто бувають апатичними або цинічними.

Істочники і література:

1. Воробьевский Ю. Мозголомы / Ю. Воробьевский // Аргументы и Факты. – 1994. – № 4. – С. 7-9.
2. Программа «Зомби» в действии. Можно ли с помощью приборов управлять человеком? – М. : НПО «Резервы»; Сандина, 1995. – 136 с.
3. Широкин В. КГБ – ЦРУ. Секретные пружины перестройки / В. Широкин. – М., 1997.
4. Кара-Мурза С. Г. Манипуляция сознанием / С. Г. Кара-Мурза. – М. : Алгоритм, 2000. – 688 с. – (История России. Современный взгляд).
5. Тайные правители России // Шпигель. – 1997. – № 6. – С. 4.
6. Война по законам подлости / ЗАО «Православная инициатива». – Минск, 1999. – 478 с.
7. Тополь Э. Возлюбите Россию, Борис Абрамович! Открытое письмо Березовскому, Гусинскому, Смоленскому, Ходорковскому и остальным олигархам / Э. Тополь // Аргументы и Факты. – 1998. – № 38. – С. 5-6.
8. Лавей Антон Шандор. Сатанинская библия / Лавей Антон Шандор. – К., 1996. – 211 с.
9. Лазарев Ф. В. Философия : учеб. пособие / Ф. В. Лазарев, М. К. Трифонова. – Симферополь : Сонат, 1999. – 352 с.

Фролова Н.М.

УДК 355.1:327.5

ФЕНОМЕН МИРУ: ЗМІНА ОСНОВНИХ ПАРАДИГМ

Питання, пов'язані з проблемами війни і миру, постійно знаходяться в центрі уваги. Вони виконують важливу роль у вирішенні проблем сучасної епохи, живо зачіпають інтереси всіх соціальних груп, політичних партій, держав, народів і націй, кожної людини окремо. Боротьба за мир і мирне співіснування держав – найважливіша задача нашого часу, реальна сила, здатна усунути війну з арсеналу міжнародних відносин. Вивчення даного питання, безумовно, належить до розряду актуальних, воно потребує докладного розгляду.

Останнім часом дослідженню феномену миру приділяється значна увага з боку багатьох науковців, зокрема К. Гаджієва, В. Лубського, В. Малькова, В. Мандрагелі, В. Серебрянникова, С. Тюшкевича, М. Ясюкова, та інших.

Метою даної статті є аналіз однієї з найважливіших проблем сучасності – феномену миру як суспільно-політичного явища і стану суспільства.

Особливого значення в цьому зв'язку набуває питання: який же нам потрібен мир? Певні міркування дозволяють пов'язати загальний мир із певною політикою, відзначити для його зміцнення значення міжнародної співпраці, визнати, що перед лицем загрозової катастрофи є єдино розумний, єдино прийнятний вихід, єдино можлива альтернатива – це мирне співіснування. Мирне співіснування відповідає інтересам всіх країн, всіх народів.

Сформульована позиція є принципово новою в історії суспільства. Йдеться про історичне веління нашого часу – нове політичне мислення, що прокладає свій шлях разом із зростанням взаємозалежності і взаємодії всіх держав, становленням цілісності міжнародного життя. Нове політичне мислення виходить із пріоритету в світовому розвитку загальнолюдських цінностей. Інтереси збереження миру, а значить і цивілізації, самого життя на Землі вимагають, щоб держави вивищилися над існуючими суперечностями, оскільки йдеться про виживання людського роду.

Сучасна концепція включає визнання не лише класових суперечностей між ними, але й певної їх єдності, заснованої на спільній турботі про збереження людства. «Прийшов час, коли жодна держава не може захистити себе тільки військово-технічними засобами. Забезпечення безпеки все виразніше набуває значення політичного завдання, і вирішувати його потрібно лише шляхом роззброєння. Безпека вже не може бути односторонньою. Вона повинна бути взаємною і загальною [5, с. 79]». Утверджуючи міжнародний мир як вищу мету політики, нове політичне мислення заперечує війну між державами як знаряддя досягнення політичних цілей.

Саме такий міжнародний, або загальний, мир нам потрібен. Він здатний закріпити систему міжнародних, і, перш за все, політичних, відносин між націями, державами, які характеризуються «проведенням політики ненасильницькими засобами, політики мирного співіснування держав, що виключає можливість розв'язування нової світової війни і що має за матеріальну основу вслякий розвиток економічних та інших зв'язків задля взаємної користі держав. Такий мир, що не припускає проведення зовнішньої політики насильницькими засобами при дотриманні прийнятих на себе державами зобов'язань [2, с. 143]».

На зміну загальному миру йде планований мир – такий стан міжнародних відносин, коли «вживаються цілеспрямовані заходи, що ведуть не лише до ослаблення напруженості і всебічної співпраці, але й до припинення гонки озброєнь, поетапного роззброєння, і врешті – до виключення світових війн, до міцно гарантованого миру, до створення нової системи міжнародних відносин на принципах мирного співіснування [2, с. 143]». Забезпечення безпеки держав повинне переміститися з сфери співвідношення

військових потенціалів у сферу політичної взаємодії і суворого виконання міжнародних зобов'язань; за цих умов стане можливим формування всеосяжної системи міжнародної безпеки.

Колосальне зростання науково-технічного потенціалу повинне використовуватися більш цивілізовано для сумісного, корисного для всього людства вирішення глобальних економічних, екологічних, енергетичних, продовольчих, медичних та інших завдань. Різноманітне і добровільне спілкування незалежних держав і народів повинне надійно служити їх взаємозбагаченню – матеріальному і духовному, укріплювати структуру загального миру.

Мирне співіснування передбачає широкий розвиток співпраці. Договори і угоди, що регулюють двосторонні відносини, повинні ґрунтуватися на принципах рівності, обопільної вигоди і невтручання у внутрішні справи один одного. У концепції мирного співіснування значне місце посідають і широкі проекти всебічної співпраці. Пропозиції з використання енергетичних ресурсів, з надання допомоги слабкорозвиненим в економічному плані країнам демонструють те, що політика мирного співіснування відкриває широкий простір для налагодження міжнародної співпраці в найрізноманітніших сферах.

«Зміст сучасної концепції мирного співіснування характеризується такими основними рисами: мирне співіснування не тільки як проста відсутність стану війни, але і як активна міжнародна співпраця і боротьба за зміцнення загального миру; мирне співіснування як можливість запобігання війнам, засудження і заперечення неминучості війн; мирне співіснування як мирна і дружна співпраця держав; здійснення права на самовизначення як найважливішу основу мирного співіснування; відмова від участі у воєнних блоках [3, с. 228-229]».

Не можна зводити мирне співіснування лише до відсутності війни. Відсутність війни, збройних конфліктів, поза сумнівом, складає надзвичайно важливу умову нормальних стосунків, але вона було лише одним із елементів концепції. Тож, саме в цьому контексті окреслюються такі характерні риси мирного співіснування, як дійсний гуманізм, духовна піднесеність, етична чистота, повага, відвертість і сприйнятливості до всього найкращого в культурі інших народів, прагнення до рівноправної взаємодії, правди життя і справедливості, миролюбність, здатність зберігатися і розвиватися, служити вищим цілям людини і людства.

Ідея позбавлення держав, народів і всього людства від війн зародилася давно. Однак лише в останні три століття, і особливо в ХХІ столітті, вона знаходить форму конкретних програм, планів, політичних установок і рішень, організаційних заходів, суспільно-політичних і міждержавних структур, інститутів, призначених для цього. Знищення війни – складний, багато в чому ще не вивчений і не налагоджений процес, що знаходиться на початковій стадії свого розвитку.

Багато держав проголошують пріоритетним завданням запобігання війнам і збройним конфліктам. Виникає питання: чому держави і уряди ставлять перед собою задачу лише запобігати війнам і збройним конфліктам, а не досягти їх повного усунення. Адаже запобігання, хоча і важливий, але обмежений у цілях і результатах захід. Він може означати всього лише відкладання війни, усунення безпосередніх мотивів, створення тимчасових перешкод для перетворення реальної можливості війни в дійсність при її принциповому збереженні.

Виключно важливо з погляду перспектив усунення причин війн і конфліктів оцінити досвід, накопичений людством в ХХ столітті, боротьби з війнами. Не справдилися надії, що війна зникне внаслідок розвитку її самої в міру посилення руйнівності й винищувальності, катастрофічності. Але навіть ядерна зброя, накопичена в таких розмірах, що нею можна десятки разів знищити все живе на нашій планеті, а також швидко розповсюдження в останнє десятиліття високоточної зброї, зіставлюваної за ефективністю з ядерною, не зупиняє війни й збройні конфлікти, у тому числі й можливість ядерного апокаліпсису.

Довгий час в ХХ столітті сподівалися ліквідувати війни рішучою відмовою держав від неї як засобу досягнення політичних цілей. Мрія про виключення війни з життя суспільства за допомогою створення ефективної міжнародної організації з підтримки миру втілилася в ХХ столітті у двох найбільших експериментах із створення міжнародних організацій і встановленню всесвітнього порядку, покликаних забезпечити непорушений мир. Перший експеримент – створення Ліги Націй у 1919 р., як «беззаперечного гаранта миру [4, с. 318]», зазнає трагічного фіаско: через два десятиліття після появи цієї організації світ поглинається в найбільшу за масштабами та руйнаціями війну в історії людства.

Новий глобальний експеримент – створення після Другої світової війни в 1945 р. Організації Об'єднаних Націй (ООН), що має «двоєку головну мету: розглядати загрози миру, акти агресії, суперечки і конфлікти між державами; забезпечувати мирне вирішення суперечок, придушувати загрози миру і акти агресії, здійснювати контроль над озброєннями й ініціювати процеси роззброєння [4, с. 318]».

Діяльність світової спільноти в ХХ столітті з подолання війн не дає очікуваних результатів унаслідок ряду об'єктивних і суб'єктивних чинників. До перших треба віднести: антагоністичний характер епохи, відсутність умов, панування милітаризму. До других: недостатню інтелектуальну і етичну зрілість людства; вузькість і однобокості вживаних політичних заходів для боротьби з війнами; неготовність світової спільноти до цілісної системи заходів, спрямованих проти матеріальної і духовної основ збройних конфліктів. Але загалом ми схильні вважати, що накопичені в ХХ столітті знання і досвід, створені інститути боротьби з війною є добродійною справою задля майбутнього.

Необхідною передумовою успіху в цій справі є формування світовою спільнотою держав єдиного розуміння джерел і причин війн, розробка загальної концепції подолання війн і збройних конфліктів. Не мають рації ті, хто запевняє, що в ХХ столітті не вдалося скасувати війну через перебільшення можливостей і сил для цього. Великі держави володіли достатньою силою і, коли б діяли спільно, то ніхто

не посмів би порушити мир. Питання в тому, чи було об'єктивно неможливо досягти складання сил або в цьому винен суб'єктивний чинник.

Ми наголошуємо на очевидній неминучості мирного співіснування, в ході якого між державами розгортається широке економічне й культурне співробітництво. Поняття «мирне співіснування» конкретизує поняття «мир» стосовно відносин між державами. Необхідність такої конкретизації зумовлена тим, що мирне співіснування постає як принципово нова форма миру, в рамках якої розгортається історичне змагання різних держав. Особливість миру в цих умовах полягає в тому, що він є особливою формою протидії, історичного змагання країн. Виключаючи війну як засіб вирішення історичної суперечки між країнами, мирне співіснування забезпечує сприятливі умови для подальшого розвитку світового процесу.

Оскільки мирне співіснування є формою широкої міжнародної співпраці в різних сферах суспільного життя, тому воно може набути різних рівнів. Поняття мирного співіснування має широкий діапазон. Одним його полюсом є елементарний стан миру, іншим – розгорнута міжнародна співпраця. Виходячи з того, що діапазон миру може бути досить широким, не можна затушовувати якісну межу між миром і війною.

«До принципів мирного співіснування відносять: взаємну пошану територіальної цілісності і суверенітету один одного, ненапад, невтручання у внутрішні справи, рівність і взаємну вигоду і мирне співіснування. В цих принципах проголошується, що країни, відмінні одна від одної за політичними, соціальними та економічними системами, можуть і повинні співпрацювати між собою на основі взаємної пошани, невтручання у внутрішні справи і дотримуватися політики активного мирного співіснування в спільному прагненні до досягнення миру і поліпшення умов життя людини. Мирне співіснування зовсім не зобов'язує держави обмежуватися тільки зазначеними ознаками. Навпаки, ці риси повинні лише послужити основою і відправною формулою для подальшого поглиблення і розвитку відносин між державами і передбачає розширення принципів мирного співіснування [3, с. 233]».

Ми виступаємо не лише за запобігання війні, але й за підвищення рівня мирних відносин між державами, за співпрацю у всіх сферах суспільного життя, яка все більше розширюється, ставлячись до миру як до величезної цінності всього людства. Ми переконані, що міцний мир – це мир для всіх. Немає і не може бути спокою, якщо хоча б в одному куточку землі палахкотить пожежа війни. Це доводить, що міцний мир обов'язково передбачає «співпрацю, зустрічі і контакти державних діячів, надійні зв'язки між країнами і народами [6, с. 23]».

Тільки міцний мир може забезпечити подальший всебічний прогрес людства, вирішення багатьох, що дісталися у спадок від попередніх поколінь, і нових, що виникли в ХХІ столітті, глобальних проблем людства. Поки що міжнародний мир нетривкий. Локальні війни, гострі військово-політичні кризи і, нарешті, загроза світового ядерного конфлікту, який зберігається, є реальністю сучасного світу.

Особливість мирного співіснування є те, що боротьба за мир повинна проводитися постійно, тобто не тільки в умовах загострення міжнародного напруження, і не розслаблятися в умовах розрядки. Справа в тому, що, по-перше, на театрах воєнних дій агресивні політичні сили мають готові до негайних дій стратегічні угруповання військ. Тому миролюбні сили не можуть розслаблятися, робити паузи, знижувати напруження боротьби.

Розмах, інтенсивність і напруженість боротьби за мир повинні не лише відповідати ступеню воєнної небезпеки, але й випереджати воєнні приготування реакційних сил. Боротьба миролюбних сил проти війни повинна носити не тільки відповідний, але й випереджальний, наступальний характер. Вести боротьбу на такому рівні можна в тому випадку, якщо у миролюбних сил вироблений механізм військово-політичного прогнозування, якщо вони вміють своєчасно і повно розкрити агресивні зусилля. По-друге, досвід військової історії свідчить, що держави, як правило, розв'язують війни раптово.

Звичайно, в історичній творчості не можна нехтувати чинником спадкоємності, закономірної повторюваності певних загальних для всієї історії або для деяких її формацій форм господарського і культурного життя, відомих постійних, інваріантних законів історичного процесу. Якісна новизна нового історичного ступеня не може трактуватися в дусі релятивістського положення, згідно з яким в нових умовах і людина, і соціальні форми її існування стають абсолютно іншими, коли новий час розуміється як щось, що не має нічого спільного з минулими історичними епохами.

Людське життя в своєму історичному русі постійно якісно оновлюється, породжуючи нерідко культурні й соціальні явища, невідомі історичному минулому, іноді одноразові й неповторні за своєю природою, які являють собою певне переривання безперервності на основі закономірного й постійного відтворення деяких фундаментальних форм суспільного життя.

Надзвичайні задачі й труднощі сьогодення з особливою гостротою ставлять питання про місце і роль людини в сучасних зверненнях, про її відповідальність за долю людства, про збільшену роль суб'єктивного чинника в історії. Своє право на подальше існування людство ніколи не знаходило автоматично, покладаючись лише на дію незалежних від нього об'єктивних сил природи і суспільства. Воно завойовувало це право у «важкій і напруженій боротьбі, в якій люди діяли не просто як сліпі знаряддя історичної необхідності, а як вільні і творчі істоти, які свідомо переслідують конкретні цілі та ідеали [1, с. 48]». Матеріальна й духовна спадщина попередніх поколінь є солідною, але недостатньою гарантією для подальшого прогресу.

Доля завтрашнього дня ніколи фатально не зумовлювалася вчорашнім, вона так чи інакше розв'язувалася впродовж поточного дня. У наш час ця залежність історичного розвитку, його характеру і

результатів від актуальної і конкретної творчості людей набуває виключно важливого, вирішального значення.

Необхідність утвердження принципів мирної співпраці в міжнародному житті, раціональної організації суспільних відносин у кожній країні і в світі загалом, планомірного, на користь всього народу контрольованого і координованого розвитку суспільства, демократичної і рівноправної співпраці людства у вирішенні глобальних проблем, використанні всіх наявних матеріальних і духовних можливостей для блага людини, її творчого і гармонійного розвитку ґрунтується на правильному розумінні природи історичного процесу, його закономірного і відкритого характеру, вона враховує всю складність і суперечність сучасного становища, не втрачає з поля зору й реалістично оцінює всі чинники, які сприяють і перешкоджають миролюбній політиці.

Принципи мирного співіснування засновані, перш за все, на пізнанні об'єктивних законів історичного розвитку і рішучості людей своєю творчою активністю сприяти реалізації прогресивних тенденцій і можливостей історії. Вони засновані на усвідомленні і на глибокій зацікавленості всіх народів світу у виключенні війн з життя суспільства, у встановленні системи справедливих відносин між всіма країнами.

Таким чином, можна зробити висновок про необхідність виробити такі принципи мирного співіснування, які виражаються у певному світопорядку, тобто ряд держав повинні взяти на себе відповідальність за: формування і підтримку цього світопорядку; прийняття договорів і угод про правила поведінки; створення міжнародних інститутів, покликаних запобігати війнам, забезпечувати мирне співіснування держав. Необхідно виробити новий нормативний підхід, який розглядає війну як абсолютне зло з моральної точки зору, як явище, неприпустиме в цивілізованому суспільстві, а головне необхідно, щоб винні за насильницькі дії, вчинені в ході реалізації глибоко помилкових, невинуватих, руйнівних за своїми наслідками дій, несли відповідальність, навіть якщо такі дії розпочиналися в гуманних цілях.

Крім того, необхідно об'єднатися тим державам, які втілюють і розвивають принципи мирного співіснування і співробітництва, державам, зацікавленим у мирі, оскільки рішуча відмова від збройного насильства диктується не тільки геополітичними інтересами, але й гуманізмом, тим, що піднімає людину над природним царством. Таким чином, нам необхідні сьогодні і зрілі світоглядні позиції, що зумовлюють наукове розуміння миру як суспільно-політичного явища і стану суспільства. Від цього розуміння складається і наше певне ставлення до нього, наші практичні дії. Війні необхідно запобігти, мир – зберегти, поглибити, довести його до без'ядерного.

Джерела та література:

1. Григорьян Б. Т. Закономерность и открытость истории в свете проблемы войны и мира / Б. Т. Григорьян // Вопросы философии. – 1982. – № 9. – С. 36-49.
2. Мальков В. И. Мир и война: новое мышление / В. И. Мальков. – М. : Воениздат, 1989. – 191 с.
3. Никольский Н. М. Основной вопрос современности. Проблема уничтожения войн / Н. М. Никольский. – М. : Международные отношения, 1964. – 429 с.
4. Серебрянников В. В. Войны в России: социально-политический анализ / В. В. Серебрянников. – М. : Научный мир, 1998. – 380 с.
5. Ясюков М. Война и мир как глобальная проблема / М. Ясюков // Общественные науки. – 1987. – № 5. – С. 76-92.
6. Ясюков М. И. Мир и его противники / М. И. Ясюков. – М. : Мысль, 1982. – 205 с.